

O POVAZE PRÁVNICKÝCH OSOB

RADEK RUBAN^{*}

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

V první polovině letošního roku se trojice zákonů tvořících páteř delší dobu připravované rekodifikace soukromoprávní oblasti stala součástí platného právního řádu. Přijaté materiály do značné míry mění současné pojetí právnických osob, resp. způsob projevu a tvorby vůle těchto entit. Cílem prezentované stati je analýza přijatých koncepčních změn v této oblasti a hlubší zamyšlení nad jejich reálnými dopady.

Key words in original language

právnická osoba, vůle právnické osoby, teorie fikce, přijatá rekodifikační osnova českého soukromého práva

Abstract

In the first half of the year, the threesome of the acts making up the corner stone of the prepared civil law recodification becomes a part of law. Passed texts largely change the present concept of legal bodies, mainly the way of a will creation, and the show of the created will. The aim of this paper is to analyse the topic; the paper should include also the muse of the passed changes real impact.

Key words

Legal Body, Will of Legal Bodies, Fiction Theory, Passed Recodificational Concept of the Czech Civil Law

1. ÚVODEM

Dvacátého druhého března letošního roku byly částkami třicet tři, třicet čtyři a třicet pět rozeslány zákony č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „NOZ“), č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích) a č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém. Trojice těchto právních předpisů, jež tvoří páteřní materiály plánované, resp. v tuto chvíli již realizované rekodifikace české soukromoprávní oblasti, se rozesláním stala platnou součástí tuzemského právního řádu a diskuse, které nad těmito texty probíhají, se tak přesunuly z linie úvah *de lege ferenda* do roviny rozprav *de lege lata* (byť v mezích rámce *legisvakanční* lhůty, v níž se právě nacházíme).

^{*} Radek Ruban je doktorským studentem na katedře obchodního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity.

Přes nesčetné množství odborných publikací, které – toho času – návrhy jednotlivých zákonů rekodifikační osnovy před zahájením legislativního procesu a v jeho průběhu komentovaly, glosovaly či se k nim jakkoli jinak vyjadřovaly, lze po mém soudu bez sebemenší nadsázky tvrdit, že se stále nacházíme na samém počátku hlubšího zkoumání přijatých zákonných norem. Touto statí si tedy dovoluji přispět svou troškou do mlýna a pokusit se nabídnout vlastní náhled na vybraný dílčí okruh, jehož se přijetí jmenovaných zákonů přímo dotýká.

Tématem tohoto příspěvku je pojetí právnických osob v přijaté rekodifikační osnově, resp. následků deklarovaného¹ příklonu osnovy k tzv. *fikční teorii*;² když právnická osoba nově není nadána schopností jednat přímo, nýbrž je ve všech případech toliko zastupována.³

Cílem statí je povahu právnických osob ve vazbě na tvorbu jejich vůle a volní projev těchto osob blíže analyzovat, a to na pozadí, resp. při srovnání s účinnou právní úpravou. Metodologicky je tento text esejí založenou na logické metodě vědeckého zkoumání (zejména pak synteticko-deskriptivním přístupem, který je v některých pasážích rozšířen o autorův normativní náhled).

Na tomto místě si pak dovoluji uvést krátkou poznámku k charakteru tohoto příspěvku, resp. k případné námitce, že tato práce postrádá praktického přesahu. Při plném vědomí toho, že zde prezentované úvahy jsou do značné míry teoretické a že mnou odhalená slabá místa nadcházející právní úpravy budou v každodenní praxi bez povšimnutí přecházena, jsem toho názoru, že právě v počátcích důkladnějšího zkoumání jakéhokoli nového právního předpisu je zapotřebí hlubšímu rozboru podrobit především elementární stavební kameny dotčeného normativního textu. A to jednoduše proto, aby bylo možné postupovat od obecného ke speciálnímu, resp. od základního ke specifickému. Sám fakt, že jistá nepřesnost nejspíše nebude právní praxí dostatečně vnímána, pak po mém soudu navíc není dostatečným argumentem pro to, abychom na popsání daného jevu zcela rezignovali (právě naopak). Uveřejnění svých teoreticko-akademických závěrů pak považuji za vhodné rovněž vzhledem k fóru, v jehož rámci má být tento příspěvek přednesen, neboť kde jinde, než na akademické půdě v rámci konference pořádané akademiky, zejména pro akademiky

¹ Srov. např. důvodová zpráva k NOZ, s. 623. („*Osnova [...] odmítá antropologizaci právnických osob a bere za své hledisko, že právnické osoby jsou umělé lidské útvary [...].*“)

² Srov. např. Savigny, F. C. von. *System des heutigen römischen Rechts*. 3. Band. 1. Auflage. Berlin: Veit und Comp, 1840, s. 235 a násl.

³ Srov. důvodová zpráva NOZ, s. 653. („*V obecných ustanoveních o orgánech právnických osob se předně navrhuje stanovit, že ony to jsou, kdo v právnické osobě vlastním rozhodováním nahrazují její vůli [...].*“)

a za účasti převážně akademiků, prezentovat úvahy svojí povahou z většiny akademické.

2. NĚKOLIK SLOV K PODSTATĚ PRÁVNICKÝCH OSOB

Rozlišování subjektů práva na osoby fyzické a právnické není v historii právní vědy ničím novým. Tato elementární dichotomie byla relativně dobře známa již ve starém Římě.⁴ Na našem území se pak s normativním rámcem upravujícím postavení právnických osob (resp. někdejší pojmoslovím osob tzv. *morálních*) bylo možno poprvé setkat před více než dvěma sty lety. Přestože se za tu dobu termín *právnická osoba* dobře vžil a je tak v odborných, ale i laických kruzích dobře znám a hojně užíván, zůstává sama podstata tohoto pojmu dodnes neobjasněná.⁵ Přestože tato stať nemá ambice dlouhotrvající spory o podstatu právnických osob vyřešit, jeví se pro analýzu tématu tohoto příspěvku nezbytné učinit přinejmenším základní exkurz do této problematiky.

Teoretických koncepcí chápání právnických osob je nespočetné množství. Zejména v právních kruzích německých, rakouských a francouzských škol devatenáctého a počátku dvacátého století bylo toto téma podrobeno četným úvahám, přičemž lze s drobnou nadsázkou tvrdit, že co autor, to rozličná teorie chápání právnických osob. Přes tuto názorovou rozmanitost lze v mezích rámce klasických teorií rozlišovat mezi dvěma proti sobě jdoucími proudy chápání juristických entit – mezi (i) *teorií reality* a (ii) *teorií fikce*.

Zatímco teorie reality „[...] *právnické osobě [přiznává] reálnou existenci, tj. reálné bytí, odlišné, pokud jde o korporace, od bytí lidí ji tvořící, resp. pokud jde o nadace, od lidí vůbec [ba dokonce v jistých názorových prouděch] přisuzuje právnické osobě vlastnosti člověka, včetně vůle; [fikční teorie vychází z toho], že zákon v případě, že nějaké právo nemá subjekt, tj. člověka, tento subjekt finguje, tj. vytváří fikci, jako by subjekt existoval.*“⁶ Jinými slovy, zatímco teorie reality právnickou osobu vnímá jako substrát, který existuje nezávisle na vůli zákonodárce (tj. fakticky), základem fikční teorie je presumpce reálné neexistence této entity, která je vytvořena toliko na základě

⁴ K tomu v české odborné literatuře blíže např. Fiala, J., Hurdík, J. K pojetí právnických osob. *Právník*. 1990, roč. 129, č. 10, s. 924-936.

⁵ K tomu již v prvorepublikové literatuře např. Rouček: „*Právnická osoba je výraz velmi mnohoznačný, a to proto, poněvadž struktura pojmu je nejasná, prameníc v různých a rozdílných hlediscích, mnohdy nesrovnatelných a nejasných.*“ [viz Rouček, F., Sedláček, J. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý, (§§ 859 až 1089.)*. Reprint původního vydání. Praha: CODEX Bohemia, 1998. s. 249.]

⁶ Knapp. V. O právnických osobách. *Právník*. 1995, roč. 124, č. 10-11, s. 984.

normativní fikce (*ex lege*). Podstata rozlišování obou teorií tedy nelpí ani tak v rozporech nad vnitřní strukturou právnické osoby či v úvahách o tom, zda právnická osoba skutečně je subjektem práva, jako spíše v diskusi nad tím, zda je právnická osoba osobou přirozeně existující, či zda jde o entitu toliko juristickou, jejíž existence je spojena výhradně s garancí (právní) subjektivity normou práva.

Byl by však mylný závěr o tom, že zákonodárce svým rozhodnutím v mezích rámce fikční teorie může za subjekt práva, tj. právnickou osobu označit cokoli. Rovněž *fikční* teorie totiž naráží na svůj *realistický appendix*, neboť výběr zákonodárce je z logiky věci omezen pouze na ty subjekty, které jsou schopny vůli zformulovat a následně ji projevit navenek,⁷ resp. na takové entity, za které bude na základě normativní konstrukce (tj. fikce) jednat subjekt schopný vůli mít, resp. za onu juristickou (legálně fingovanou) osobu vůli projevit. Pokud by tomu tak nebylo, stal by se institut *právní subjektivity* pouhou prázdnou schránkou, která by ztrácela své logické *ratio*, neboť subjekt *práva* neschopný utvořit, resp. projevit vůli není s to na základě subjektivních preferencí vstupovat či vystupovat do/z *právních* vztahů; což je stavem bez dalšího patologickým.⁸

Obě teorie vyjadřující se k povaze právnických osob jsou si však podobné ještě mnohem více, a to i přesto, že by se na první pohled mohlo zdát, že oba přístupy jsou zcela nesourodé, neboť jak k danému po mém soudu zcela správně uvádí Jan Hurdík, „[f]ikce je pojem, který vědomě odlišuje od skutečnosti, [a] nelze [ji tak] poměřovat, či dokonce verifikovat prostřednictvím reality [...]“.⁹ Důvodem je to, že rovněž fikční teorie, která by měla „[...] konstruovat skutečnost[i], kter[é] realitě neodpovíd[ají]“¹⁰ a které tak nelze realitou ověřit, přirozeně tíhne k příměru osob právnických k osobám fyzickým.

To lze ilustrovat např. na JGS Nr. 946/1811, Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie (dále jen „ABGB“), tedy na již nepřímě zmíněném právním předpisu, který byl na našem území

⁷ Srov. např.: 1) Gierke, O. v. *Deutsches Privatrecht*. Band 1, Allgemeiner Teil und Personenrecht. Leipzig: Duncker & Humblot, 1895. s. 265. 2) Schwerin, C. v. *Grundzüge des deutschen Privatrechts*. 2. Aufl. Berlin: W. de Gruyter, 1928. s. 13. [cit. dle: Hurdík, J. *Právnické osoby: (obecná právní charakteristika)*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 45.]

⁸ K tomu lze *de lege lata* poukázat na paralelu v podobě ust. § 68 odst. 6 písm. a) zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, kdy dlouhotrvající stav hibernace společnosti (tedy stav, kdy společnost není schopna utvořit, resp. deklarovat vůli) vede k jejímu zrušení.

⁹ Hurdík, J., op. cit., s. 57.

¹⁰ Fiala, J. *Občanskoprávní skutečnosti*. Fiala, J. a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. opr. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 24.

prvním novodobým zachycením normativního rámce juristických osob. Přestože totiž *ABGB* z fikční teorie vychází (což lze prokázat již na použité terminologii, neboť *ABGB* používá ve smyslu dnešního pojmu právnická osoba termín osoba *morální*, čímž se vyjadřuje intelektuální základ, na němž byl tento právní subjekt – uměle – vytvořen), stanovuje ust. § 26 *ABGB*, že „[v] poměru k jiným osobám požívají dovolené společnosti [resp. právnické osoby] stejná práva s jednotlivými [fyzickými] osobami.“¹¹ Ač tedy *ABGB* reálnou existenci juristických osob nepřiznává a *morální* osoby tak jsou v chápání této právní normy pouhým konstruktem právní fikce, je právnická osoba k osobě fyzické tak jako tak připodobňována.

Z toho je patrné, že dlouhosáhlé úvahy o povaze právnické osoby nepřinášejí zásadnějšího užitku, resp. že hluchá místa, která dodnes nebyla zodpovězena, v každodenním životě nepřinášejí zásadnější nejistoty. Coby závěr této kapitoly si tedy dovoluji souhlasit s tvrzením Antona Ehrenzweiga, který k teoriím juristických osob uvádí, že „[p]ojem právnické osoby je oblíbené místo hlubokomyslného rozjímání a neplodné scholastiky [...]“¹² (pozn. – překlad autor), tedy s tím, že bližší zkoumání podstaty právnických osob je juristicky sice velice lákavé, avšak pro praxi ne příliš užitečné. V tomto bodě si dovoluji krátký exkurz do problematiky povahy právnických osob skončit, neboť mám za to, že již řečený – základní – vhled bude pro rozbor tématu tohoto příspěvku postačovat.

3. POJETÍ PRÁVNICKÝCH OSOB V ÚČINNÉ PRÁVNÍ ÚPRAVĚ

Aby bylo možné kriticky nahlédnout na úpravu nadcházející, jeví se být vhodné ze zkoumaného úhlu pohledu v první řadě nahlédnout na úpravu účinnou.

V mezích rámce účinné právní úpravy lze souhlasit s převažujícím náhledem doktríny, podle něhož současný právní řád vychází z teorie *fikce*,¹³ když v ust. § 18 odst. 2 písm. d) zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „*ObčZ*“) praví, že „[p]rávní osobou jsou subjekty [...], o kterých to stanoví zákon.“¹⁴

¹¹ Překlad dle: Rouček, F., Sedláček, J., op. cit., s. 249. (Původní text: „Im Verhältnisse gegen andere genießen erlaubte Gesellschaften in der Regel gleiche Rechte mit den einzelnen Personen.“)

¹² Ehrenzweig, A. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Erster Band, erste Hälfte, Allgemeiner Teil*. 6. Aufl. Wein 1925. s. 171. („Der Begriff der juristischen Person ist ein Tummelplatz tieffinniger Betrachtung und unfruchtbarer Scholastik.“)

¹³ Srov. např. Kindl, M. Občanskoprávní vztahy. In Fiala J., Kindl, M. a kol. *Občanské právo hmotné*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 144.

¹⁴ § 18 odst. 1 písm. d) *ObčZ*.

Zůstává přitom otázkou, zda tak zákon musí *stanovit* výslovně, či zda postačuje, aby právní norma zákonné síly ke konkrétní entitě jako k právnické osobě přistupovala, tedy zejména, aby s projevy vůle těchto entit právní předpisy spojovaly vznik, změnu nebo zánik subjektivních práv či povinností (§ 34 ObčZ). Při řešení této otázky po mém soudu lze souhlasit s náhledem (byť v této oblasti velmi řídké) judikatury,¹⁵ který se přiklání k názoru, že ono zákonné stanovení ve smyslu ust. § 18 odst. 2 ObčZ nemusí být *expressis verbis* vysloveno, nýbrž že postačuje, aby se norma práva zákonné síly k dané entitě jako k právnické osobě chovala, resp. že postačuje, aby zákon jistě entitě přiznával vlastnosti, jimiž se právnická osoba vyznačuje. Sluší se pak dodat, že tento závěr nikterak nekoliduje s fikčním pojetím juristických osob, neboť i zde – vzdor tomu, že jistá entita není jako právnická osoba explicitně označena – se existence právnické osoby stále toliko finguje na základě právní normy, a to i přesto, že ona *fikce* není v zákoně uvedena výslovně.

Co se výše zmíněného realistického appendixu týče, naplnění tohoto předpokladu je účinnou úpravou řešeno tak, že právnická osoba je *ex lege* nadána schopností mít vlastní vůli a tuto svoji vůli i projevit navenek, když se finguje, že vůle je tvořena zásadně nejvyšším orgánem společnosti, resp. statutárním orgánem, který pak takto konstituovanou vůli juristické entity projevuje. O realistickém prvku jinak fiktivní konstrukce lze po mém soudu hovořit proto, že vůle kolektivních orgánů právnické osoby se v mnoha případech neshoduje s vůlí všech členů tohoto orgánu, ba dokonce v širším slova smyslu může tato vůle být rozličná (protichůdná) od vůle každého jednoho člena kolektivního orgánu fyzické osoby.¹⁶ Nabízí se tedy úvaha o tom, zda právě spojení dílčích vůlí (*Gemeinwille*), jímž vzniká vůle nová, resp. celková (*Gesamtwille*), netvoří podstatu právnické osoby.¹⁷ *De lege lata* však zůstává faktem, že existence celkové vůle (*Gesamtwille*) neříká sama o sobě nic o právní subjektivitě, resp. o tom, zda takto konstituovaná vůle, která se oddělila od svých původců, je právně relevantní, či nikoliv. Ani *realistický korektiv*, od něhož se podle mého názoru při konstrukci právnických osob obecně nelze oprostit, tedy nepřisvědčuje závěru, že současný právní řád je vystavěn na realistické teorii, neboť jak již bylo řečeno, účinná právní úprava za právnickou osobu považuje toliko takové entity, o nichž tak stanoví zákon či s nimiž zákon jako se subjekty práva zachází. Existence samostatné, resp. celkové vůle (*Gesamtwille*) v tomto smyslu nehraje žádnou roli.

¹⁵ Srov. např. stanovisko občanskoprávního a obchodněprávního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 17. 1. 1999, sp. zn. Cpjn 27/1998.

¹⁶ Srov. např. Kornhauser, L., Sager, L. Unpacking the Court. *The Yale Law Journal*. 1986, roč. 96, č. 1. s. 82-117.

¹⁷ Srov. např. Zitelmann, E. *Begriff und Wesen der sogenannten juristischen Personen*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1873. s. 62 a násl. (cit. dle: Hurdík, J., op. cit., s. 77.)

Je pak po mém soudu na místě odmítnout rovněž pochyby některých autorů,¹⁸ které vyvolává pojetí základu právnické osoby coby souboru vnitřních vztahů (tzv. *nexus obligace*), když podle nich toto chápání právnické osoby nahrává přiblížení současné koncepce k odnožím teorie reality. Rozdíl mezi teorií *fikční* a teorií *reality* nespočívá v tom, co je základem právnické osoby, resp. jak tento základ chápat, nýbrž pouze a toliko v tom, zda je právnická osoba subjektem přirozeně existujícím, či zda je její bytí derivováno od vůle zákonodárce, tj. fingováno normou práva. Na otázku faktické existence, resp. normativní fikce právnických osob podle mého názoru pojetí jádra juristických entit jakožto smluvního vztahu *sui generis* nedopadá, a proto jsou výše naznačené pochyby pro zkoumanou problematiku ze své podstaty irelevantní.

Jako dílčí závěr této kapitoly tedy shrnuji, že účinná právní úprava vychází zásadně z fikční teorie, přičemž normativní uznání entity coby právnické osoby nemusí být výslovné, nýbrž postačuje pouhé faktické uznání tím, že zákon právnické osobě svěří vlastnosti, jimž se juristické entity vyznačují. Realistický korektiv pak je v účinné právní úpravě naplněn tím způsobem, že vůle juristické osoby je tvořena vůlí nejvyššího či statutárního orgánu společnosti a že takto vytvořenou vůlí (zásadně) statutární orgán projevuje navenek.

4. POJETÍ PRÁVNICKÝCH OSOB V PŘIJATÉ REKODIFIKAČNÍ OSNOVĚ

Hlavním tématem tohoto příspěvku je bližší analýza pojetí právnických osob v přijaté rekodifikační osnově. Nezbyvá tedy, než využít předchozích závěrů a věnovat následující část textu naplnění tohoto cíle.

Rekodifikační osnova se stejně jako účinná právní úprava (ba snad dokonce ještě vehementněji) hlásí k *fikční* teorii právnických osob. Důvodová zpráva k NOZ na několika místech výslovně konstatuje, že „[p]rávnická osoba je umělý organizační útvar vytvořený člověkem a sloužící jeho zájmům.“¹⁹

Zdůrazňuje se přitom zejména nerovné postavení osob fyzických a osob právnických, když „[r]ozdíl je [dle důvodové zprávy k NOZ] v tom, že člověk má přirozené a mezinárodně uznané právo na to, aby byla všude uznávána jeho právní osobnost (srov. čl. 6 Všeobecné deklarace lidských práv; srov. dále Pakt o občanských a lidských právech č. 120/1976 Sb.). Pozitivní právo tudíž nemá možnost odmítnout uznání právní osobnosti člověka. Naproti tomu právnické osoby obdobné přirozené právo na vlastní právní osobnost nemají a je věcí státu, přizná-li různým entitám tohoto druhu působnost mít

¹⁸ Srov. např. Havel, B. Quo vadis obchodní vedení. *Obchodněprávní revue*. 2010, roč. 2, č. 3. s. 72.

¹⁹ Důvodová zpráva k NOZ, s. 590.

práva a povinnosti.“²⁰ „Ve shodě s touto koncepcí zákoník [tedy NOZ] jen bere na vědomí, že člověk je [dle důvodové zprávy k NOZ] subjekt přirozených práv, jež zákon může jen respektovat a uznat a případně, v zájmu celku a racionálního uspořádání a fungování demokratické společnosti, omezit (regulovat), kdežto právnickou osobu, aby se subjektem práva stala, musí zákon za takovou prohlásit a konstituovat. Osnova tudíž odmítá antropologizaci právnických osob a bere za své hledisko, že právnické osoby jsou umělé lidské útvary, které jsou vytvořeny proto, aby sloužily zájmům člověka, nikoli proto, aby mu byly ve všem postaveny naroveň; rovnost fyzických a právnických osob přichází v úvahu jen v majetkových otázkách, a to ještě ne ve všech [...] Proto [osnova] odlišuje nahlížení práva na lidi jako fyzické osoby a na právnické osoby jako subjekty umělé (fiktivní).“²¹

O těchto východiscích rekodifikační osnovy lze však po mém soudu úspěšně pochybovat, ba dokonce je lze označit za chybné. Stanovisko, podle něhož je pozitivní právo povinno přiznat fyzické osobě právní subjektivitu, protože tak stanoví jiná pozitivněprávní norma vyšší právní síly, je dle mého názoru nesprávné. Deklarované paradigma totiž zůstává validní pouze po tu dobu, kde je ono pozitivní právo vyšší právní síly společensky akceptováno, resp. platné a účinné. Přestane-li být tento předpoklad naplněn, ztrácí celá deklarovaná konstrukce na svém smyslu, což konec konců trefně ilustruje příměr Antona Ehrenzweiga, podle nějž „[o]soba, tj. subjekt práva, existuje jen v právní vědě, stejně jako se podmět nachází pouze v gramatice [...]“²² (pozn. – překlad autor). Celou argumentační linii jdoucí proti filozofii rekodifikační osnovy pak (aniž by tušil, že bude použita v tomto kontextu) velmi kvalitně rozpracovává v několika svých dílech také například Viktor Knapp.²³ To však již částečně odbočuji od hlavního tématu této stati, a proto si dovolím tuto svoji vsuvku ukončit a setrvat u konstatování, že rekodifikační osnova deklaruje příklon k *fikčnímu* pojetí právnických osob.

Podobně jako v účinné právní úpravě se tedy za právnickou osobu považuje toliko taková entita, kterou za subjekt práva zákon označí. Nově se však (při nejmenším v důvodové zprávě) vyvrací pochybnosti

²⁰ *Ibid.*, s. 622.

²¹ *Ibid.*, s. 623.

²² Ehrenzweig, A. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Erster Band, erste Hälfte, Allgemeiner Teil*. 6. Aufl. Wein: 1925. s. 173. („Die Person, d. h. das Rechtssubjekt, existiert nur in der Rechtswissenschaft, so wie das Satzsubjekt nur in der Grammatik vorkommt.“)

²³ 1) Knapp, V. O právnických osobách. *Právník*. 1995, roč. 124, č. 10-11, s. 980-1001. 2) Knapp, V. Člověk, občan a právo. *Právník*. 1992, roč. 131, č. 1. s. 1-15. 3) Knapp, V. Každý je způsobilý mít práva. (Je každý k tomu způsobilý?). *Právník*. 1994, roč. 133, č. 2. s. 97-102.

o povaze entit, které normou práva sice výslovně nejsou označeny coby právnické osoby, avšak zákon s nimi tak fakticky zachází, když text důvodové zprávy praví, že „[...] zákon nemusí o určitém organizovaném útvaru výslovně stanovit, že je právnickou osobou, nýbrž že i postačí, bude-li ze zákona právní osobnost takového útvaru jinak bez pochybností zřejmá [...]“²⁴ (srov. k tomu též ust. § 20 odst. 1 NOZ).²⁵

Zcela novým prvkem nadcházející právní úpravy je fakt, že rovněž vnitřní orgány juristické entity právnickou osobu toliko zastupují.²⁶ Nově tedy není osoby (či jiného subjektu), která by jednala přímo tj. jménem právnické osoby, resp. která by projevovala právně relevantní vůli právnické osoby. To bezesporu je možným koncepčním řešením,²⁷ avšak textace NOZ se v tomto směru jeví být značně nedůsledná, což vede k absurdním závěrům.

Ust. § 151 odst. 1 NOZ totiž hovoří o tom, že „[z]ákon stanoví, popřípadě zakladatelské právní jednání určí, jakým způsobem a v jakém rozsahu členové orgánů právnické osoby za ni rozhodují a nahrazují její vůli.“²⁸ Je-li však zákonem či zakladatelským právním jednáním stanoveno v jakém rozsahu je vůle právnické osoby nahrazována vůlí členů jejích orgánů, musí vůle právnické osoby v první řadě existovat, neboť pokud by neexistovala, nebylo by co nahradit. NOZ však projev vůle či byť i jen existenci vůle právnické osoby v žádném ze svých ustanovení nezmiňuje, z čehož lze usuzovat, že vůle právnické osoby, resp. její projev přinejmenším není pro právo relevantní (tj. že s takovou vůlí či projevem – vyjma citovaného ust. § 151 odst. 1 – NOZ nespojuje žádné právní následky).

Absence pozitivního práva, které by upravovalo vznik vůle právnické osoby, jež má být nahrazena vůlí členů jejích orgánů, samu existenci vůle právnické osoby popírat nutně nemusí. Zde se však již vracíme k problematice jádra rozkolu mezi *realistickou* a *fikční teorií* juristických osob. Pokud totiž presumujeme reálnou neexistenci právnické osoby, resp. to, že právnická osoba je pouhým konstruktem právního řádu a je tedy živa toliko v jeho mezích, docházíme nutně k závěru, že není-li právní normy, která by vznik vůle právnické osoby upravovala, takováto vůle neexistuje (resp. není fingoána). To je problémem značně palčivým, neboť jak již bylo výše uvedeno,

²⁴ Důvodová zpráva k NOZ, s. 623.

²⁵ § 20 odst. 1 NOZ. („Právnická osoba je organizační útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná.“)

²⁶ To vyplývá např. z ust. § 161 odst. 1 NOZ (srov. též Dědič, J. K právní povaze usnesení valné hromady v rekodifikaci soukromého práva. *Obchodněprávní revue*. 2011, roč. 3, č. 11. s. 326.)

²⁷ Srov. např. Fiala, J., Hurdík, J., op. cit., s. 931.

²⁸ § 151 odst. 2 NOZ.

není-li vůle právnické osoby, není ani co nahradit, tj. není naplněna hypotéza ust. § 151 odst. 1 NOZ a k zákonnému zastoupení právnické osoby členy jejích orgánů ve smyslu tohoto ustanovení tak nemůže dojít.

Řešením je v tomto případě vyjít z teorie *reality*, v jejímž duchu by byla existence vůle právnické osoby (byť vůle právně irelevantní, resp. vůle, s níž právní norma nespojuje vznik, změnu ani zánik subjektivních práv či povinností) připuštěna; a to bez ohledu na to, zda na vznik vůle juristické entity právní předpis pamatuje. Zopakujme však, že užití realistické teorie důvodová zpráva k NOZ striktně odmítá (viz výše).

Ani pokud by tomu tak však nebylo, nebyla by tato konstrukce bezproblémová. U každého dílčího užití ust. § 151 odst. 1 NOZ by totiž bylo nezbytné určit, zda tu vůle právnické osoby v daný okamžik byla, či ne; resp. zda v danou chvíli bylo co nahradit, či nikoliv, což je úkolem nesmírně obtížným, ba v mnoha případech dokonce nemožným. Nápomocna by v tomto směru nebyla ani judikatura, která by ve svém základu šla proti podstatě realistické teorie vystavěné na faktické existenci bez ohledu na normativní (resp. judikatorní) uznání. Judikatura vyjadřující se k tomu, zda tu vůle právnické osoby byla, či ne (a stanovující tak nepřímo – namísto zákonodárce – kdy se existence vůle právnické osoby finguje a kdy ne), by nebyla ničím jiným než ingerencí úvah soudů do faktické sféry každodenního života. Celou situaci lze přirovnat k případu, kdy by soudní rozhodnutí určilo, zda voják čestné stráže hledící v pozoru mlčky přímo před sebe ve zkoumaný okamžik měl vůli pozvat svoji slečnu k večerní schůzce, a vyvodilo tak z tohoto konkrétního případu obecné pravidlo pro situace, kdy vůle existuje a kdy ne. Absurdita takového rozhodnutí je zřejmá. Zkoumání reálné vůle fyzické osoby za absence volního projevu fakticky není možné. To lze v tomto případě přiměřeně přirovnat k pozici osob právnických, u níž absentuje normativní úprava vzniku, resp. projevu vůle.

Výše uvedená argumentace mne tedy nutí k závěru, že ust. § 151 odst. 1 NOZ je ustanovením mrtvým, jehož hypotéza může být naplněna pouze teoreticky (a to ještě pouze tehdy, je-li připuštěno realistické chápání právnických osob). Zákonné zmocnění členů orgánů společnosti za ni rozhodovat, resp. jednat tedy v textu NOZ chybí a právnická osoba se tak zásadně stává bezduchým jedincem, který sice může existovat, avšak na základě volních skutečností nemůže pro sebe získat žádných práv, resp. není nadána schopností brát na sebe povinnosti.

Sluší se pak rovněž oponovat případné námitce odvolávající se na švýcarské právo, z něhož by ust. § 151 odst. 1 NOZ dle důvodové zprávy mělo pramenit.²⁹ Ust. čl. 55 Schweizerisches Zivilgesetzbuch

²⁹ Důvodová zpráva k NOZ, s. 653. [„V obecných ustanoveních o orgánech právnické osoby se předně navrhuje stanovit, ony to jsou, kdo v právnické

vom 10. Dezember 1907 (dále jen „ZGB“) totiž o žádném nahrazování vůle nehovoří, když ve svém prvním odstavci stanovuje, že „[o]rgány jsou oprávněny právnícké osobě vetknout [geben] její projev vůle [...]“ (pozn. – překlad autor).³⁰ O nahrazování (*ersetzen, einbringen, einholen, substituieren*, atp.) vůle dotčené ustanovení v žádném případě nehovoří. „Orgány právnícké osoby jsou [tedy ve smyslu ust. § 55 ZGB] osoby prostřednictvím jejichž činnosti vůle společnosti [...] dojde k projevu [...]“³¹ (pozn. – překlad autor). Švýcarské pojetí právníckých osob je navíc v klasickém chápání řazeno obecně blíže k realistické než k fikční teorii. Transkripce tohoto ustanovení českým zákonodárcem tedy neproběhla korektně a odvolávat se na něj v důvodové zprávě k českému ust. § 151 odst. 1 NOZ působí v kontextu výše prezentovaných závěrů chybně a zmateně.

Ke konci této části textu si pak dovolím vyslovit ještě jednu, tentokrát již ryze akademickou poznámku, a to k užívání pojmu *orgán*. Je-li příklon k fikční teorii právníckých osob v rekodifikační osnově natolik striktní, jeví se být užívání tohoto termínu v zákonném textu nesprávné³² (tím spíše, že se osnova na mnoha místech odklání od účinné právní úpravy, aby narovнала pojmoslovné nepřesnosti).³³

Dílčím závěrem této kapitoly je konstatování, že rovněž NOZ stejně jako účinná právní úprava deklaruje příklon k fikční teorii právníckých osob. Celý text je přitom nově založen na principu nerovnosti mezi osobami fyzickými a právníckými, když osnova presumuje existenci penza přirozených práv fyzických osob, kdežto na osoby právnícké nahlíží výhradně jako na normativní konstrukty. Rovněž NOZ přejímá tezi, podle níž není nezbytné výslovně stanovit, že daný subjekt je právníckou osobou, nýbrž postačuje, když s takovou entitou zákon jako s právníckou osobou zachází. Celá osnova pak zásadně mění způsob jednání právníckých osob, když statutární orgány juristických entit právníckou osobu nově toliko zastupují, což *a priori* není přístupem chybným. Text zákona však v tomto případě vyvolává značné obtíže a ust. § 151 odst. 1 NOZ je tak díky těmto nepřesnostem fakticky *obsolentní*. NOZ, který si

osobě vlastním rozhodováním nahrazují její vůli (obdobně např. čl. 55 švýcarského ZGB).“]

³⁰ Čl. 55 odst. 1 ZGB. („Die Organe sind berufen, dem Willen der juristischen Person Ausdruck zu geben.“)

³¹ Gmür, M., Hafter, E. *Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch. Band I., Einleitung. Personenrecht*. Bern: Verlag von Stämpfli & Cie, 1919. s 218. („Die Organe der jur. Person sind Menschen durch deren Betätigung der Wille der Körperschaft [...] zum Ausdruck gelang [...]“.)

³² Srov. též např. Dědič, J., op. cit., s. 326.

³³ Srov. např. pojem *právní úkon*, resp. *právní jednání* či nově zaváděné rozlišování mezi *dobou* a *lhůtou*.

v jiných bodech libuje v co nejkorektnějším pojmosloví, pak u institutu právnických osob užíváním pojmu *orgán* selhává rovněž v tomto bodě.

5. ZÁVĚREM

Závěrem celého textu pak budiž konstatování, že v oblasti vybraných otázek zkoumaných touto statí, tj. zejména v oblasti tvorby a projevu vůle právnických osob, působí přijatá osnova značně nevyzrálé, nedůsledně a nepromyšleně. To vede k absurdním závěrům, které by při striktním dodržování zákonného textu vedly k paralyzaci chodu tuzemských juristických osob.

Jak jsem již uvedl v počáteční části tohoto textu, byť si jsem dobře vědom toho, že mnou označená slabá místa budou v praxi bez povšimnutí přecházena (a to snad už jen z praktických důvodů, neboť věnovat těmto potížím příslušnou pozornost by ve svých důsledcích skutečně vedlo ke společensky nežádoucímu stavu zmrazení primárního rozhodovacího procesu právnických osob), považoval jsem za vhodné tyto své námitky uveřejnit a na reálně existující potíž tak poukázat. Konstatování, že daný fenomén bude praxí překlenut, totiž ještě neříká zhola nic o správnosti nastavení daného institutu, přičemž právě ona *správnost* (tj. koncepční promyšlenost) by po mém soudu měla být hlavním cílem snahy zákonodárce.

Literature:

- DĚDIČ, JAN. K právní povaze usnesení valné hromady v rekodifikaci soukromého práva. *Obchodněprávní revue*. 2011, roč. 3, č. 11. s. 325-332. ISSN 1803-6554.
- EHRENZWEIG, ARMIN. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Erster Band, erste Hälfte, Allgemeiner Teil*. 6. Aufl. Wein : 1925. 381 s.
- FIALA, JOSEF, HURDÍK, JAN. K pojetí právnických osob. *Právník*. 1990, roč. 129, č. 10, s. 924-936. ISSN 0324-7007.
- FIALA, JOSEF a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. opr. a dopl. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2002. 433 s. ISBN 80-210-2793-2.
- FIALA, JOSEF, KINDL, MILAN a kol. *Občanské právo hmotné*. 2. upr. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 650 s. ISBN 978-80-7380-228-8.
- GIERKE, OTTO VON. *Deutsches Privatrecht. Band I, Allgemeiner Teil und Personenrecht*. Leipzig : Duncker & Humblot, 1895. 897 s.
- GMÜR, MAX, HAFTER, ERNST. *Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch. Band I., Einleitung. Personenrecht*. Bern : Verlag von Stämpfli & Cie, 1919. 384 s.

- HAVEL, BOHUMIL. Quo vadis obchodní vedení. *Obchodněprávní revue*. 2010, roč. 2, č. 3. s. 70-74. ISSN 1213-5313.
- HURDÍK, JAN. *Právnícké osoby: (obecná právní charakteristika)*. Brno : Masarykova univerzita, 2000. 169 s. ISBN 80-210-2278-7.
- KNAP, VIKTOR . Člověk, občan a právo. *Právník*. 1992, roč. 131, č. 1. s. 1-15. 0324-7007 .
- KNAP VIKTOR. Každý je způsobilý mít práva. (Je každý k tomu způsobilý?). *Právník*. 1994, roč. 133, č. 2. s. 97-102. ISSN 0324-7007.
- KNAPP, VIKTOR. O právníckých osobách. *Právník*. 1995, roč. 124, č. 10-11, s. 980-1001. ISSN 0324-7007.
- KORNHAUSER, LEWIS, SAGER, LAWRENCE. Unpacking the Court. *The Yale Law Journal*. 1986, roč. 96, č. 1. s. 82-117.
- ROUČEK, FRANTIŠEK, SEDLÁČEK, JAROMÍR. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý, (§§ 859 až 1089.) Reprint původního vydání*. Praha : CODEX Bohemia, 1998. 866 s. ISBN 80-85963-79-5.
- SAVIGNY, FRIDRICH CARL VON. *System des heutigen römischen Rechts*. 3. Band. 1. Auflage. Berlin : Veit und Comp, 1840, 429 s.
- SCHWERIN, CLAUDIUS VON. *Grundzüge des deutschen Privatrechts*. 2. Aufl. Berlin : W. de Gruyter, 1928. 342 s.
- ZITELMANN, ERNST. *Begriff und Wesen der sogenannten juristischen Personen : Von der Juristenfacultät in Leipzig gekrönte Preisschrift*. Leipzig : Duncker & Humblot, 1873. 120 s.

Contact – email
 251464@mail.muni.cz